

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ «УКРАЇНА» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ)

Лідія Халявка

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Ключові слова: лінгвопрагматика, дискурс, медіадискурс, концепт, ілокутивний зміст, семантичні поля, реципієнт, мікротема, макротема.

Анотація. У статті розглядається особливості використання концепту УКРАЇНА в англomовному публіцистичному дискурсі в контексті лінгвопрагматичного аналізу. Дослідження виконано на матеріалі 20 текстів, які розміщені на 18 сайтах. Було опрацьовано більше 250 специфічних одиниць (метафор), що дозволило провести аналіз засобів передачі інформацію. Актуальність дослідження полягає в аналізі арсеналу лінгвістичних засобів, якими користуються журналісти та публіцисти, та ролі цих засобів у формуванні концепту УКРАЇНА з метою свідомого та несвідомого сугестивного впливу на читача.

У сучасній науковій парадигмі активно досліджується прагматичне підґрунтя мовленнєвих засобів, за допомогою яких вербалізуються різноманітні соціополітичні концепти, вивчається їхнє емоційне навантаження та асоціативне значення, за допомогою якого автори формують уявлення своїх читачів про ті чи інші події політичного життя країни чи особистості.

На сучасному етапі антропоцентричний принцип охоплює великі соціальні групи комунікантів, їхню мовленнєву взаємодію в дискурсах різних типів, що знаменує провідну роль лінгвопрагматики у становленні лінгводискурсології. Аналіз медіадискурсу має міждисциплінарне спрямування, він відображає зв'язок мови і влади в лінгвістичному, соціологічному, культурологічному, міжособистісному та когнітивному аспектах. Вивчення мови як інструмента соціальної влади знайшло своє втілення в аналізі медіадискурсу, який І. С. Шевченко розглядає як складник відповідної суспільної практики [23].

Проблема вивчення концепту УКРАЇНА зокрема аналізується в працях вітчизняних науковців, поміж яких варто згадати Е. В. Боева, Л. Є. Василик, І. М. Сирко, Т. Б. Мудраченко, Н. А. Чабан та інші.

Обраний матеріал дозволяє визначити особливості вербалізації зазначеного концепту в межах медійного дискурсу. Досліджувані англomовні тексти поєднані спільною тематикою і представлені одним функціональним стилем – публіцистичним.

Як першочергові предмети дослідження у фундаментальних роботах з лінгвопрагматики на цьому етапі розглядаються явища, пов'язані з імпліцитними смислами, – непрямі мовленнєві акти (далі – МА), імплікатури й пресупозиції. Прагматичні розвідки врешті-решт зводяться до спроб пояснення випадків розбіжності буквального смислу висловлення з актуалізованим. «Прагматика рятує нас від марнотратної вербальності», – писав наприкінці 1970-х років Дж. Катц [32, с. 20].

Імпліцитні смисли зіграли вирішальну роль у бурхливій дискусії про співвідношення семантики й прагматики, яку викликав у західному мовознавстві прагматичний поворот: одні лінгвісти розглядають ці лінгвістичні дисципліни як рівноправні [36, с. 234], інші бачать прагматику як продовження семантики, своєрідну «пост-семантику» [29, с. 483], треті відстоюють точку зору, відповідно до якої прагматика й семантика взаємозумовлені: прагматика працює і «перед-семантично», і «пост-семантично» (так зване «замкнуте коло Грайса» – Grice's circle) [33, с. 172]. Однак усі погляди сходяться на думці про те, що розходження семантики й прагматики є розходженням між вивченням буквальних і небуквальних смислів: «буквальне значення висловленого речення досліджується семантикою, у той час як аспекти значення, реалізовані на основі контексту, є предметом прагматики».

Подальше розширення предметної сфери лінгвопрагматики й розвиток антропоцентризму не виключає актуальності вивчення імпліцитних смислів. Для стану розвитку прагмалінгвістики у 1980–1990-ті роки характерною стала тенденція до її зближення із загальною комунікативною теорією, до розширення предмета наукового пошуку. Лінгвопрагматичні дослідження починають збагачуватися залученням історичного, соціального, контрастивного, етнокультурного й, у першу чергу, когнітивного аспектів. Тому закономірним є те, що на другому етапі свого розвитку лінгвопрагматика стала розумітися найбільш широко, про що свідчить визначення Дж. Ферсгойрена: «Прагматика є загальною функціональною перспективою будь-якого аспекту мови, тобто підхід до мови, який враховує весь комплекс її когнітивного, соціального й культурного функціонування в житті людей».

Якщо на етапі становлення лінгвістична прагматика зосереджувалась на окремому мовцеві, на вербальних аспектах його мовлення, випадках невідповідності між буквально вираженими й реально здійснюваними мовленнєвими діями, то поступово вектор аналізу мовно-мовленнєвих явищ «від мовних виразів до інтенцій мовця» змінився на прямо протилежний – «від інтенцій мовця домовних засобів їх вираження», що зумовило когнітивізацію лінгвістичної прагматики – її зближення з когнітивною лінгвістикою, сутністю якої є розвиток антропоцентричного принципу в бік поєднання когнітивно-семантичних і комунікативно-прагматичних досліджень мови й мовлення.

Становлення когнітивної прагмалінгвістики зумовлено логікою розвитку лінгвістичної думки в цілому: Ф. де Соссюр [18, с. 58] відстоював примат мови, а лінгвістику мовлення вважав залишковою; лінгвістична прагматика ствердила двоїстість об'єкта лінгвістики, яким стала єдність мови й мовлення [5, с. 240]; когнітивна лінгвістика сконцентрувалася на проблемі «мова й мислення», яка становить «сукупність питань щодо зв'язку мови, мислення, свідомості й пізнавальних процесів» [19, с. 59]; когнітивна прагмалінгвістика залучає до аналізу мовленнєвої діяльності когнітивний аспект, адже мовна комунікація не може бути адекватно описана без розуміння мисленнєвих процесів, які мають місце у свідомості мовців, у такий спосіб для неї стає характерним діалектичне розведення предмета говоріння (думка), засобу говоріння (мова) та способу говоріння (мовлення).

У західній лінгвістиці термін «когнітивна прагматика» вживається з кінця 1980-х років і охоплює два основних дослідницькі напрями:

- когнітивні дослідження мови, що стосуються системи прагматичних знань її користувачів (менталістська, модулярна прагматика) [31; 35];
- прагматичні дослідження мови, які аргументують, що інтеракція базується на когнітивних структурах, які є залученими у процес створення смислів і забезпечують основу для взаєморозуміння комунікантів [25; 26].

Перший напрям постає як «експансія когнітивістики у сферу комунікативного аналізу», другий – як «розширення прагмалінгвістичних досліджень на сферу

когнітивістики», що зумовлює взаємне інтегрування когнітивної й комунікативної парадигм [22, с. 10]. Якщо в першому випадку в центрі уваги опиняються властивості людської когніції (properties of the mind), яка репрезентує вживання мови, то для другого провідним є вживання мови комунікантами, яке розпочинається в мисленні. Лінгвістично релевантним є другий напрям когнітивно-прагматичних досліджень, оскільки лінгвоцентрична спрямованість аналізу потребує зосередження на мисленнево-мовленневих процесах у їхньому взаємозв'язку. Отже, когнітивна прагмалінгвістика – це мовознавча дисципліна, яка прагне пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур.

Витоки когнітивної прагмалінгвістики знаходимо в менталістській концепції Г. Гійома, яка значною мірою визначила її появу: «спостереження для досягнення повноти розуміння має простягатися від мисленневих операцій, які передують створенню мовних одиниць, і через них до мовленневих одиниць, що здійснюють мову», отже, «лінгвіст має справу з триномом»: 1) думка як першопричина, яка спричиняє створення мови; 2) мова, що складається з комплексу елементів; 3) мовлення як реалізація елементів мови [14, с. 9], тобто формулу Ф. де Соссюра «мовленнева діяльність = мова + мовлення» Г. Гійом замінює триномом «мовленнева діяльність = мисленнева операція, яка породжує мову – породжена мова – реалізація мови» [4].

Ідею інтегративного опису одиниць мови, мовлення й мислення висловлював і В. А. Звєгінцев, який уважав, що «думка виступає в якості лакмусового паперу, за допомогою якого встановлюється, маємо ми справу з мовою чи з мовленням. Саме своїм відношенням до думки визначаються мова й мовлення», «адже лише в мовленні мова зустрічається з думкою, вступає з нею в безпосередній зв'язок, і саме в мовленні здійснюється акт спілкування, який потребує неодмінної участі й мови, і мовлення, а також і діяльності думки» [5, с. 240–242].

Від класичної, комунікативної прагматики когнітивну прагмалінгвістику відрізняє залучення когнітивістської методології дослідження. Класична прагматика мови вивчає прагматичні властивості висловлень або мовленневих актів незалежно від когнітивної діяльності людини. Йдеться про ілокутивну інтерпретацію висловлень, звідси – вирази на зразок «ілокутивна мета мовленневого акту», «ілокутивний потенціал висловлення», «ілокутивна логіка» тощо [34]. Створивши ілокутивне розширення логічної семантики, змістивши акцент дослідження значення висловлення з пропозиції на його діяльнісну сутність, класики прагматики мови зосередилися на дослідженні ілокутивної інтерпретації висловлень і, отже, залишилися на об'єктивістських позиціях.

Натомість у когнітивній прагмалінгвістиці ті ж самі одиниці – мовленнєві акти, вивчаються не як відірвані від реального спілкування висловлення, а як комунікативний процес, що бере початок у ментальній сфері мовця. Мовленнєвий акт розуміється як двоступеневий, мисленнево-мовленнєвий («речемыслительный» – термін С. Д. Кацнельсона). Вихідною точкою аналізу стає комунікативна інтенція як різновид ментальної репрезентації, ментальний стан комуніканта, що передбачає спрямованість свідомості на певну пропозицію і його намір донести цю спрямованість до адресата [15].

Комунікативна інтенція передбачає наявність у комуніканта ілокутивної і перлокутивної мети і зумовлює формування смислу мовленневого акту. У такий спосіб семантика (пропозиціональний смисл) і прагматика (ілокутивний і перлокутивний смисли) постають взаємопов'язаними й взаємозумовленими завдяки виходу на когнітивний рівень аналізу.

Отже, комунікативна прагматика мови акцентує акціональні аспекти мовної комунікації, а когнітивна прагматика наголошує на інтенціональних аспектах, які, власне, і визначають акціональні.

На третьому етапі, у XXI столітті, фокус прагмалінгвістичних зацікавлень переміщується на чинник адресата, з мовленневої дії – на мовленнєву взаємодію.

Дослідження інтерактивних аспектів мовленнєвої діяльності знаходить прояв у інтеграції лінгвістичної прагматики з дискурсивним аналізом, який уможливив розширення розуміння антропоцентричності – лінгвістику цікавить не тільки людина-індивід, але й її зв'язок з іншими індивідами, які спілкуються, людські групи, об'єднані соціальними чинниками, відносинами, процесами, що не можуть не позначатися на природній мові.

У цьому зв'язку особливої актуальності набувають розвідки, у яких намагаються поєднати антропоцентризм у вузькому та широкому розумінні [17] – у них людина-мовець постає як перший чинник у низці соціальних відносин: людина-мовець – людина-адресат – соціальна група – соціум.

Лінгвістична прагматика, яка розуміється вже як не-картезіанська, дискурсивна прагматика [25], стала базою для нової, дискурсивної методології, що зумовила існуючі у сучасній лінгвістиці процеси інтеграції комунікативної й когнітивної парадигм [13; 20; 22].

У сучасному трактуванні мовленнєвого акту – класичного предмета прагмалінгвістики – ключове місце посідає поняття мовленнєво-дискурсивної взаємодії, порівн. визначення І. С. Шевченко: «мовленнєвий акт – мовленнєва взаємодія мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування» [23, с. 116].

Таке розуміння акцентує, по-перше, спільну мовленнєву діяльність комунікантів (а не діяльність одного мовця, як це розуміється в класичній теорії мовленнєвих актів), по-друге, зануреність мовленнєвої діяльності в широкий дискурсивний контекст (а не її ізольованість від когнітивно-комунікативної активності мовців). Без адресата реалізація мовленнєвого акту неможлива, і ця думка неодноразово представлена в працях Дж. Р. Серля, хоча й в імпліцитному вигляді: «Гіпотеза про те, що мовленнєвий акт є основною одиницею комунікації, разом із принципом виразовості вказує на те, що існує ціла низка аналітичних відношень між смислом мовленнєвого акту; тим, що мовець має на увазі; тим, що висловлене речення (або інший мовний елемент) означає; тим, що розуміє слухач; і правилами, які є визначальними для мовних елементів».

Дискурсивну сутність мовленнєвого акту відбиває і визначення В. І. Карабана: це – «певна сукупність мовленнєвих операцій <...>, що характеризується довільністю, цілеспрямованістю, усвідомленістю, контекстуальністю, динамічністю, можливістю як самостійного вживання в мовленнєвій взаємодії, так і включення в іншу форму діяльності або сприяння іншій формі діяльності» [6, с. 8].

Обґрунтовуючи дискурсивну природу мовленнєвого акту, А. М. Приходько підкреслює когнітивні й комунікативні параметри мовленнєвого акту – інтенціональність, конвенціональність, пропозиціональність, адресантність [12, с. 30]. Отже, говорячи словами М. Л. Макарова, «категорія «мовленнєвий акт» вийшла за межі теорії мовленнєвих актів *per se*» і склала поряд із дискурсом об'єкт аналізу в дискурсивній онтології [8, с. 162].

Мовленнєва взаємодія постала сукупною ланкою, яка зв'язала лінгвопрагматику з конверсаційним аналізом, аналізом розмови й теорією розмовної мови та інтегрувала їх до дискурсивного аналізу.

У такий спосіб розвиток окремих лінгвістичних дисциплін є закономірним у руслі інтегративних тенденцій сучасної науки загалом. Розширюються міждисциплінарні зв'язки, горизонти бачення явищ, поглиблюється рівень наукового узагальнення, охоплюючи всі рівні мови й усі аспекти мовлення у взаємозв'язку з мисленням і соціальною взаємодією. Як зазначає І. С. Шевченко, «щодо дискурсивного повороту в лінгвістиці, то навряд чи можна говорити про появу невідомого раніше лінгвістичного феномену або мовного/мовленнєвого рівня: у випадку дискурсу скоріше маємо справу з новим фокусом досліджень, новим горизонтом бачення мовленнєвої комунікації» [22, с. 10].

У сучасних лінгвістичних студіях дискурс постає і як об'єкт лінгвістичного аналізу, і як його предмет, і як матеріал. Таке розуміння дискурсу зумовило різночитання у його

тлумаченні. Тлумачення дискурсу як матеріалу аналізу притаманне концепціям, які прирівнюють його до тексту [5, с. 170] або до сукупності текстів певної тематики: він є заключною ланкою у послідовності «звук – слово – речення – текст – дискурс», де кожне явище складається із сукупності одиниць безпосередньо попереднього явища, тобто дискурс є корпусом текстів (юридичний, політичний, рекламний дискурс тощо) [30]. Дискурс, як і текст, визнається продуктом, результатом діяльності мовців. Визначальним поняттям у таких дефініціях дискурсу незмінно є поняття «текст», порівн.: «Дискурс – це зв'язний текст у контексті багатьох конститууючих і фонових чинників – соціокультурних, психологічних і т. д. Дискурс називають зануреним у життя текстом» [24, с. 87].

Розуміння дискурсу як об'єкту лінгвістичного аналізу спостерігаємо у концепціях, які зосереджуються на його процесуальному тлумаченні як динамічного, інтерактивного процесу, що протиставляється своєму знаковому продукту – тексту [5, с. 172; 20, с. 5]. Дискурс виникає на основі тексту як процес конструювання смислів. Це «ситуативно зумовлена інтерсуб'єктивна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» [11, с. 11].

Концепції, що розуміють дискурсивний підхід як предмет, методологічний кут зору на одиниці мови й мовлення, зосереджуються на взаємодії процесу й продукту комплексу комунікативної, когнітивної та мовленнєвої діяльності, яка й становить дискурс. Дискурс і текст є нерозривними, як нерозривні процес і продукт: продукт немислимий без процесу, як і процес неминує зумовлює продукт, тобто «дискурс є не тільки сам твір, але й діяльність (узята в сукупності процесу й результату), у процесі якої мовленнєво-мисленнєвий продукт і породжується» [7, с. 113], а також [22, с. 17; 23, с. 108].

Процесуально-результативне розуміння дискурсу демонструє найвищий рівень розвитку лінгво прагматики як дисципліни про вживання мовних знаків. Як підкреслює І. С. Шевченко, «дискурс являє собою багатоаспектну мовно-когнітивно-комунікативну систему-гештальт, яка визначається єдністю трьох аспектів – аспекту мовного використання, передаванням / конструюванням ідей і переконуваль (когнітивний аспект), соціально-прагматичним аспектом – взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах і ситуаціях» [23, с. 116]. Лінгвопрагматика, відтак, увійшла до аналізу дискурсу як невід'ємний чинник, який уможливує його вихід на рівень соціальної взаємодії.

Когнітивний аспект дискурсивного аналізу втілює антропоцентризм у вузькому розумінні, оскільки вивчення когнітивних станів, процесів та операцій стосується окремого індивідуума, в ментальній сфері якого мають місце процеси концептуалізації, категоризації, створення інтенцій, реалізація дискурсивних стратегій і тактик тощо. Натомість антропоцентризм у широкому розумінні, як залучення комунікативної, когнітивної та мовленнєвої взаємодії людських індивідуумів та їхніх груп, стосується прагматичного чинника аналізу дискурсу, в тому числі когнітивно-прагматичного.

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що три етапи розвитку лінгвістичної прагматики – комунікативний, когнітивний і дискурсивний – є відбитком розширення принципу антропоцентризму. На першому (комунікативному) етапі антропоцентричний принцип у лінгвопрагматиці передбачає зосередження на мовленнєвих діях одного комуніканта. Другий (когнітивний) етап характеризується зверненням до інтенціональних станів комуніканта з метою окреслення взаємозв'язків «мова – мислення – мовлення», з одного боку, та залученням міждисциплінарного аналізу, з іншого.

На третьому, сучасному етапі антропоцентричний принцип охоплює великі соціальні групи комунікантів, їхню когнітивну й мовленнєву взаємодію в дискурсах різних типів, що знаменує провідну роль лінгвопрагматики у становленні лінгводискурсології.

Проведений історіографічний аналіз має широкі перспективи щодо методологічного обґрунтування лінгвістичних досліджень у галузі лінгвопрагматики й дискурсивного аналізу. Згідно з Н. Габар [3, с. 38], унаслідок відсутності потужного українського

інформаційного ринку, слабкості представлення нашою державою української тематики, у світі вибудовується створений образ України, складається хибне уявлення про розвиток її зовнішньої та внутрішньої політики, що негативно впливає на її міжнародний авторитет.

Н. Габар виокремила три групи публікацій, які стосувались української тематики: 1) матеріали, що створюють негативний імідж; 2) статті, в яких нібито спокійно розповідається про ситуацію в Україні, але окремі деталі, аргументи, цитати, висвітлення подій подаються так, що підсвідомо викликають негативну реакцію; 3) матеріали з позитивним забарвленням, авторами яких є інша сторона, що має думку, відмінну від редакційної [3, с. 39–40].

Дискурсивні події функціонують як окремі референти, синтезовані на основі динамічних відношень між актантами, які імпліцитно наявні в значенні номінації події (Помаранчева Революція; революція – НАРОД (агенс) діє на ВЛАДУ / КРАЇНУ в цілому (пацієнс)).

В залежності від позиції адресанта англomовного публіцистичного дискурсу кожен із таких референтів податся в одному з трьох аксіологічних ракурсів: негативному, нейтральному або позитивному.

На сторінках видань переважають публікації з політичної та економічної тематики, частка ж матеріалів культурного та спортивного спрямування значно менша. Хоч подекуди з'являються статті, присвячені визначним датам буття українського суспільства чи геніальним українцям, та все ж читацька аудиторія складає враження, спостерігаючи саме за політичним життям країни. Часто реципієнти отримують інформацію з одного джерела, навіть перегортаючи різні американські чи британські видання.

У контексті дискурсу ієрархія складників концепту та їхніх ознак закодована у вигляді ієрархії макро- та мікротем, яку запропонувала Т. Г. Долгова [11]. Ця ієрархія формує скелет, або остов, концепту та є різновидом «цілісних єдностей, які називаються форматами знання» [12, с. 5]. Кожна макротема (Політична сфера, Економічна сфера, Соціальна сфера) відсилає до ряду тем, а останні у свою чергу є контейнерами для релятивних мікротем.

Метафора є універсальним семантичним засобом, що використовується в усіх функціональних стилях та типах дискурсу. Вона має специфічні характеристики, зумовлені семантичними, позалінгвальними, соціолінгвістичними та комунікативно-прагматичними особливостями функціонального стилю або типу дискурсу, у якому вживається. Концептуальна метафора є одним із поширених та дієвих інструментів публічної політики.

Результати цього дослідження дозволяють стверджувати про активну участь метафори як превалюючого механізму у мові публіцистичних текстів. Вона відіграє важливу роль в інтеграції вербально-логічної та чуттєво-образної системи людини і є ключовим елементом категоризації картини світу.

З позиції когнітивної лінгвістики метафору розглядають, згідно з вченням О. С. Кубрякової, як когнітивний процес, що виражає та формує нові поняття, без якого не можливо отримати нові знання. [13, с. 10]. Виконуючи когнітивну функцію, метафора виражає та формує нові поняття. Крім того вона є засобом зміни самої мови. Унаслідок когнітивного процесу відбувається зіставлення кількох референтів, що веде до семантичної концептуальної аномалії, ознакою якої є емоційне напруження.

У цій науковій розвідці здійснили спробу проаналізувати референти авторської метафори в англomовних газетних статтях для виявлення їх тематичної стратифікації та проведено кількісний аналіз.

Кількісний аналіз референтів авторських метафор дозволив нам розташувати їх за принципом зменшення частотності, що має такий вигляд (цифра праворуч відповідає кількості концептуальних метафор з певним референтом). Поле Україна ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА ОДИНИЦЯ: Україна як держава – 37; Економічні організації – 14;

Політичні інституції – 11. Поле МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ – 37. Поле ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – 33. Поле СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ – 15. Поле ЕКОНОМІКА – 14. Політичні особистості – 40. Вибори – 26. Внутрішня політична ситуація – 21. Революція – 9.

Отже, виокремлені тематичні поля та кластери свідчать про те, що переважно увага ЗМІ концентрується на політичному житті країни, її зовнішній та внутрішній політиці та скандалах і перипетіях, пов'язаних з політичними діячами країни. І саме через ці превалюючі теми та влучне використання метафор як стратегічного мовного механізму відбувається процес формування певного іміджу України у свідомості читачів, іноді неоднозначного та досить еkleктичного.

У здійсненні впливу на адресата значна роль традиційно належить різноманітним риторичним засобам. У сучасних дослідженнях риторичні засоби розглядають як ефективний інструмент навіювання.

Поряд з метафорами наявні інші мовні засоби, влучне використання яких викликає асоціації, допомагає проводити паралелі, підсилює негативну чи позитивну рису того чи того явища чи політичного діяча.

Медійний дискурс вимагає неабиякої уважності та кмітливості при читанні текстів і стає засобом не лише впливу, а й полем для роздумів, сповненим алюзій, навмисних повторів, вдалих чи не дуже паралелей, яскравих епітетів та порівнянь.

В аспекті створення нового образу України тактика полягає в тому, щоб будь-які політичні події, соціально-економічні процеси пов'язувалися у свідомості мас із певними найменуваннями або іменами. Політичні особистості, завдяки певній послідовності викладу фактів, епітетам та порівнянням, конструкціям та повторам наділяються певними рисами, в залежності від суб'єктивності автора газетно-публіцистичного тексту:

Наприклад, екс-прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, завдяки певним епітетам, порівнянням та алюзіям представлена в деяких випадках украй негативно, наприклад:

(1) *"You can be against the judge, you can be against specific accusations, you can be against everything, But you can not really tell the judge you're adishonouror you're anape with bomb"* (використані повтори – анафора); *"... SEVEN years ago Yulia Tymoshenko, a populist politician dressed in orange, climbed onto a stage in a snow-covered Kiev..."* (enimem, метафора) (Telegraph, May 19, 2015).

Або ж позитивно, наприклад:

(2) *"Ukraine's Joan of Arc або Yulia Tymoshenko isn't afraid to be a martyr"* (Telegraph, May 30, 2015);

(3) *"Uneasy lies the head that wears a perfectly braided crown"* (слово crown відразу створює ментальний образ королеви) (алюзія) (New York Times, Apr 13, 2014);

(4) *"Even after Tymoshenko's arrest, the court didn't dare put her in a prisoner's cage or even handcuff the iconic woman..."* (New York Times, March 9, 2014);

(5) *"Later, when Forbes magazine thrice ranked Tymoshenko one of the world's most powerful women..."* (Independent, October 14, 2015).

Колишній президент України Віктор Янукович представлений у пресі переважно негативно, як мстивий, жорстокий, проросійський корупціонер, що, можливо, зумовлено загостренням інтересу світової спільноти до корумпованих гілок влади:

(6) *"...the mistake of Yanukovych a late-Soviet apparatchik, is to use the same methods that worked back then"* (Guardian, Feb 22, 2015);

(7) *"For the first round, Viktor Yanukovych, the failed vote-fixer of 2004, was expected to receive thirty-five per cent of the vote"* (New York Times, Feb 26, 2015).

Імідж чинного президента України змінився з часів Революції Гідності. Якщо одразу після Майдану на П. О. Порошенка поклали великі надії, то протягом першого року на посту глави держави, настрої в суспільстві змінилися.

(8) *“A year after the election of Petro O. Poroshenko as the president to replace the ousted Viktor F. Yanukovich, and Ukraine remains deeply mired in political and economic chaos.” (The Telegraph, May 17, 2015).*

Неостанню роль у формуванні іміджу лідера нашої країни відіграє й спосіб опису його оточення, наприклад:

(9) *“Prime Minister Arseniy P. Yatsenyuk has so far failed to deliver on promises to root out endemic corruption. Instead, it has become ensnared in new allegations of misconduct and charges of political score-settling.” (The Telegraph, May 17, 2016);*

(10) *“Ukraine, ruled with an iron fist by president Petro Poroshenko and his oligarch backers, seems to be getting on everyone’s bad side of late” (The Telegraph, May 17, 2016).*

Одним із засобів прагматичного впливу є апеляція до позитивних або негативних подій в соціополітичному житті України. Ми помітили, що автори статей часом використовують низку лінгвістичних прийомів нейролінгвістичного програмування (напрям у психотерапії та практичній психолога, що вивчає структуру суб’єктивного досвіду людей, що займається розробкою мови його опису, розкриттям механізмів і способів моделювання досвіду з метою вдосконалення і передачі виявлених моделей іншим людям) [4], а саме – до прийому «зв’язки» (штучного вмонтування необхідної інформації, потрібного відеоряду в позитивний чи негативний контекст залежно від мети, яку ставить перед собою маніпулятор). Мовою НЛП цей процес зветься «якірне позиціонування через уведення в синонімічний ряд».

Таким чином, автор прийому допомагає читачеві запам’ятати ту інформацію, яку йому вигідно, а саме що ніби пан Янукович, незважаючи на свою посаду, насправді належить до простого робочого класу, і таким чином це наближає його особистість до простих громадян.

Окрім цього, одна і та ж визначна для країни подія, в залежності від семантичної інтенсивності дібраних слів, може розглядатись як нейтральна, позитивна чи негативна. Революція Гідності має декілька визначень: революція, повстання, мирний бунт тощо, наприклад:

(11) *“The decision to agree to parliament’s nomination of Mr Poroshenko – the president’s adversary from the time of the uprising in 2014” (New York Times, May 2, 2016);*

(12) *“Ukraine’s ‘revolution of dignity’ – a national protest against corruption” (Telegraph, Aug 19, 2016).* Прийом рефреймінгу. згідно з теорією сугестивного навіювання та НЛП [4], стимулює здатність людини, групи чи мас поглянути на поведінку чи подію під іншим кутом. Цей прийом змінює контекст на такий, у якому те, що пов’язане з проблемою, постає як певний позитив, цінність.

Цей прийом базується на тому, що конкретне переживання, поведінка, подія мають здатність набувати різного змісту й зумовлюють неоднакові наслідки відповідно до контексту. Прикладом може слугувати висвітлення звинувачення та ув’язнення пані Тимошенко на підставі перевищення службових повноважень під час укладання газових угод із Росією. В цих прикладах викладаються факти та причини ув’язнення і звинувачень в протиправних діях Юлії Тимошенко, наприклад:

(13) *“Ms. Tymoshenko is now on trial on questionable charges of signing a gas supply deal with Moscow that was economically damaging to Ukraine.” (Guardian, Jan 10, 2014);*

(14) *“... after being found guilty of exceeding her power when she arranged a controversial 2009 gas deal with Russia.”; “Tymoshenko was found guilty on 11 October of abusing her powers as prime minister” (New York Times, Jan 16, 2014);*

(15) *“Ukrainian prosecutors have charged former prime minister and opposition leader Yulia Tymoshenko with misusing about \$500 million in state funds.” (New York Times, Feb 19, 2014).*

В наступних же прикладах її вчинок розглядається як помилка або навмисне рішення порушити закон заради виплати пенсій пенсіонерам, що автоматично підносить її в очах читача, наприклад:

(16) *“If a head of government could he imprisoned for an erroneous decision let alone with a sentence of seven year – no one, would ever seek the political leadership of a nation.”* (Independent, Nov 14, 2015);

(17) *“... they say she violated the law in 2009 by shifting hundreds of millions of dollars from environmental funds to pay pensions.”* (Guardian, June 11, 2015).

Для створення ефекту комунікативного впливу вжито прийом неодноразового повторення та виокремлення ключової тези – тиражування й акцентування базової тези з метою фіксації її у свідомості та пам'яті слухачів, наприклад:

(18) *“Observers insist that Ukraine is not Russia.”; “Ukraine is not Russia, but neither is it Poland.”* (New York Times, Oct 3, 2014).

У свідомості читача одразу з'являється думка про те, що ця країна самотня, своєрідна.

Повторення схожих фраз про характер і особистісні характеристики поведінки та ставлення до своїх опонентів формують ставлення читача до колишнього президента Україна Віктора Януковича, як мстивого політика та лідера, наприклад:

(19) *“She has from the outset condemned the legal action against her as a Yanukovich political vendetta.”* (Guardian, June 10, 2014)”.

(20) *“On Tuesday, she was sentenced to seven years in prison after what was widely seen as a politically biased trial motivated by Ukrainian President Viktor Yanukovich is grudge against a political foe.”* (Independent, Apr 18, 2014).

Прийом використання контрастів (звуження можливих альтернативних рішень з метою здійснення «логічного тиску» на опонента й підпорядкування його своїй аргументації). Цей прийом є одним із найефективніших, оскільки створює враження абсолютно логічного доведення.

У нашому дослідженні ми помітили численне використання прийому вживання невизначених дієслів (використання у комунікативному процесі дієслів, які не дають уявлення про конкретний спосіб дії). Переважно цей прийом вжито при згадуваннях колишнього президента України Віктора Ющенка, наприклад:

(21) *“Worse, beneath the struggle for power and assets lies a deeper schism, which Mr. Yushchenko has failed to bridge.”* (New York Times, July 26, 2014);

(22) *“Three days after Yushchenko’s hopes for reectionwere dashed, he finally appeared and delivered a short but remarkable speech.”* (Guardian, July 22, 2014).

Дієслова, вжиті для позначення дій Віктора Ющенка, позбавлені експресивності та емотивності, таким чином, підсвідомо сприяють навіюванню про те, що він, як політик, позбавлений «кольору», є (або виявився) неефективним, невправним та невливовим лідером своєї країни.

Ми припускаємо, що це пов'язано з тим, що пан Ющенко не виправдав певні сподівання Заходу і не здійснив в Україні низку очікуваних реформ та змін.

Отже, залежно від інтенсивності емотивної семантики лексичних одиниць та способу викладу однакових фактів читач сприймає текст газетного дискурсу як певний код чи програмування і формує свою думку про зазначену персоналію чи подію, вже будучи під впливом вжитих у тексті лінгвістичних прийомів.

Як ми бачимо, мовні засоби, вжиті при описі виділених концептосфер України, мають в переважній більшості негативну конотацію та є механізмом формування подекуди негативного іміджу України.

Отже, для досліджуваного матеріалу типовим є вживання метафор, що використовують у своїх кодах концептуальні поля «ГЕОПОЛІТИЧНА ОДИНИЦЯ»,

«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ», «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ», «СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ», «ЕКОНОМІКА» тощо. Виділені тематичні поля та кластери свідчать про те, що переважно увага ЗМІ концентрується на політичному житті країни, її зовнішній та внутрішній політиці та скандалах і перипетіях, пов'язаних з політичними діями країни. І саме через ці превалюючі теми та влучне використання метафор як стратегічного мовного механізму відбувається процес формування певного уявлення про концепт УКРАЇНА у свідомості читачів.

У сучасних дослідженнях риторичні засоби розглядають як ефективний інструмент навіювання. В роботі з'ясовано, що існує значна кількість риторичних технік, які використовують для побудови політико-ідеологічних повідомлень.

Для створення ефекту комунікативного впливу вжито прийом неодноразового повторення та виділення ключової тези – тиражування й акцентування базової тези з метою фіксації її у свідомості та пам'яті слухачів. У свідомості читачів концепт УКРАЇНА за допомогою цього прийому постає відмінним від інших і є самобутнім, не порівнюваним з іншими державами ні в чому.

У нашому дослідженні ми керувалися теорією сугестивних технологій [14]. Одним із засобів прагматичного впливу є апеляція до позитивних або ж вкрай негативних подій в соціополітичному житті України. Ми помітили, що автори статей часом вдаються до використання ряду лінгвістичних прийомів нейролінгвістичного програмування, а саме – до прийому «зв'язки» (штучного умонтування необхідної інформації, потрібного відеоряду в позитивний чи негативний контекст залежно від мети, яку ставить перед собою маніпулятор).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому виявленні механізмів вливу на реципієнта медіадискурсу; в дослідженні динаміки використання певних лінгвістичних засобів формування іміджу України на сторінках ЗМІ з 90-х років до сучасного періоду; зіставному аналізі лінгвістичних засобів вербалізації концепту УКРАЇНА в англомовних ЗМІ.

Література

1. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : [б. и.], 1988. – 186 с.
2. Антонова Ю. А. Коммуникативные стратегии и тактики в современном газетном дискурсе (отклики на террористический акт) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Юлия Анатольевна Антонова. – Екатеринбург, 2007. – 184 с.
3. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография // Апресян Ю. Д. Избранные труды : В 2 т.– М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т. 2. – 766 с.
4. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2006. – 262 с.
5. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці / Ф. С. Бацевич // Нова філологія. – 2009. – №1. – С. 29–37.
6. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2003.– С. 49–59.
7. Бацевич Ф. С. Прагматичні перформативи: спроба обґрунтування / Ф. С. Бацевич. // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 31–34.
8. Бацевич Ф. С. Смысл: сущность и сферы вияву в мові / Ф. С. Бацевич // Вісн. Львів, ун-ту. – Ч. 1. – 2004. – Вип. 34.– С. 346–353. – Сер. «Філологічна».
9. Богданов В. В. Лингвистическая прагматика и ее прикладные аспекты / В. В. Богданов // Прикладное языкознание : учеб. / Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая, Г. Я. Мартыненко и др. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1996. – С. 268–275.
10. Варех Н. В. Формування етнокультурних стереотипів у якісній британській пресі: структурні, функціональні й змістовні особливості : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / Нонна В'ячеславівна Варех. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2014. – 20 с.

11. Василик Л. Є. Концепти Україна та свобода в реалізації національної ідеї: історико-отологічний аспект / Л. Є. Василик. – С. 184–189 [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2223>. – Назва з екрана.
12. Гаврилюк А. П. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні / А. П. Гаврилюк // Вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. праць. – К. : 2013. – Вип. 2. – С. 29–33. – (Серія: Філологія. Педагогіка).
13. Гошилик Н. С. Лексична репрезентація часу в системі сучасної англійської мови та публіцистичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Наталія Сергіївна Гошилик. – Харків, 2011. – 20 с.
14. Делёз Ж. Что такое философия? / Ж. Делёз, Ф. Гваттари ; [пер. с франц. и послесл. С. Н. Зенкина]. – М. : Институт экспериментальной социологии; СПб. : Алетейя, 1998. – 288 с. – (Серия «Gallicinium»).
15. Долгова Т. Б. Поняття теми як підгрунтя встановлення структурних складників концепту УКРАЇНА (на матеріалі сучасного англomовного газетного дискурсу) / Т. Б. Долгова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 48. – С. 165–168.
16. Жаботинська С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / Світлана Анатоліївна Жаботинська // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького. – 2008. – С. 357–368.
17. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.
18. Клушина Н. И. Интенциональные категории публицистического текста (на материале периодических изданий 2000–2008 гг.) : автореф. дис. ... доктора. филол. наук. : спец. 10.01.10 «Журналистика» / Наталья Ивановна Клушина. – М., 2008. – 56 с.
19. Клюев Е. В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е. В. Клюев. – М. : Рипол Классик, 2002. – 314 с.
20. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
21. Лаптева О. А. Стилистические приемы создания языковой иронии в современном газетном тексте / О. А. Лаптева // Поэтика: Стилистика, Язык и культура. Памяти Т. Г. Винокур. – М. : Высшая школа, 1996. – С. 150–157.
22. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
23. Мартинюк А. П. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами / Алла Петрівна Мартинюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи : зб. наук. пр. – 2009. – С. 159–167.
24. Мудраченко Т. Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному медійному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Тетяна Борисівна Мудраченко. – Харків, 2013. – 23 с.
25. Мудраченко Т. Б. Базові референти концепту УКРАЇНА в англomовному публіцистичному дискурсі / Т. Б. Мудраченко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки – Розділ І. Когнітивна лінгвістика. 3 (ч. 1), 2011 – С. 126–129.
26. Мудраченко Т. Б. Кваліфікація референтів концепту україна в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі / Т. Б. Мудраченко. // Нова філологія. – 2011. – №45. – С. 89–92.
27. Мудраченко Т. Б. Подія як референт концепту УКРАЇНА в англomовному публіцистичному дискурсі [Електронний ресурс] / Тетяна Борисівна Мудраченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2011. – Режим доступу : <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6490/2/11mtbapd.pdf>. – Назва з екрана.
28. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
29. Чабан Н. А. Образ суверенной Украины в вербальном воплощении (на материале публикаций газеты “The NewYork Times” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Чабан Наталья Анатольевна. – Черкассы, 1997. – 179 с.
30. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117.
31. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 9–20.

32. Bosco F. M. The Fundamental Context Categories in Understanding Communicative Intention / F. M. Bosco, M. Bucciarelli, B.G. Bara // Journal of Pragmatics. – 2004. – Vol. 36. – P. 467–488.
33. Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics / R. Carston // Mind and Language. – 2002. – Vol. 17. – № 1–2. – P. 127–148.
34. Dvorak P. Translating Metaphors within Media Discourse: The Case of EU: Master's Diploma Thesis / P. Dvorak. – Brno, 2011. – 76 p.
35. Goodenough W. H. Cultural Anthropology and Linguistics / Ed. by Hynes D. Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology. – New York : Harper and Row Publishers, 1964. – 139 p.
36. Green G. M. Pragmatics and Natural Language Understanding / G. M. Green. – Hillsdale; New Jersey; London, 1989. – 180 p.
37. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning / M. A. K. Halliday. – London, 1978.
38. Jung M. Diskurshistorische Analyse – eine linguistische Perspektive / M. Jung // Sprachgeschichteals Zeitgeschichte. – Hildesheimetal. : Olms, 2005. – S. 165–193.

Key words: *linguopragmatics, discourse, media discourse, concept, illocutionary content, semantic fields, recipient, microtheme, macrotheme.*

Summary. *The article deals with the peculiarities of the concept UKRAINE's use in the English journalistic discourse in the context of lingual-pragmatic analysis. The research is based on the material of 20 texts, located on 18 sites. More than 250 specific units (metaphors) were processed, what enabled the analysis of information transmission. The research topicality consists in the analysis of the linguistic means used by journalists and publicists and those tools' role in the concept UKRAINE's formation with the purpose of conscious and unconscious suggestive influence on the reader.*

ЖІНЕТ МАКСИМОВИЧ ТА ІВАН БАБИЧ: ПЕРЕТИНИ ДОЛЬ І ЛІТЕРАТУРНО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

Лідія Черчата

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Ключові слова: *Іван Бабич, Жінет Максимович, життєвий шлях, педагогічна діяльність, літературна діяльність, художній переклад,*

Анотація. *Стаття присвячена вивченню життєвого шляху й професійної діяльності відомих представників української школи перекладознавства останньої чверті ХХ століття І. Бабича та Ж. Максимович. Автор акцентує увагу на наявності перетинів доль видатних особистостей, чия педагогічна праця і літературна творчість вражають вагомністю досягнень і доволі лаконічним висвітленням значущості їхнього оригінального доробку через відсутність цілісного наукового дослідження.*

Перекладна художня література є самотнім явищем як у світовій культурі в цілому, так і в культурному житті кожного народу. Вступаючи у складні взаємозв'язки з оригінальною літературою, вона розширює тематичні, жанрово-змістові, естетичні межі

